

Dijalekti i jezični varijeteti u hrvatskom medijskom prostoru

Banković-Mandić, Ivančica

Source / Izvornik: **Periferno u hrvatskom jeziku, kulturi i društvu : zbornik radova 2. svezak, 2021, 174 - 186**

Conference paper / Rad u zborniku

Publication status / Verzija rada: **Published version / Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)**

<https://doi.org/10.31261/PN.4038.10>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:345048>

Rights / Prava: [Attribution-ShareAlike 4.0 International](#)/[Imenovanje-Dijeli pod istim uvjetima 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-10**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

Ivančica Banković-Mandić

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

ibmandic@ffzg.hr

 <https://orcid.org/0000-0003-2100-5225>

Dijalekti i jezični varijeteti u hrvatskom medijskom prostoru

Sažetak: U hrvatskom medijskom prostoru (televizija, radio, film, kazalište itd.) u posljednjih dvadesetak godina sve su više prisutni dijalekti i različiti jezični varijeteti koji su u bivšoj Jugoslaviji smatrani perifernima, premda su najpopularnije serije bile upravo one na dijalektu – *Gruntovčani*, *Naše malo misto*, *Velo misto*, *Prosjaci i sinovi* itd. U stručnim i znanstvenim radovima sve se više (pre-)ispituje što je hrvatski standardni jezik i tko su govorni uzori hrvatskog standardnog jezika. Najbliže su standardnom govoru kakav opisuju normativni priručnici spikeri i voditelji javne televizije te voditelji središnjih informativnih emisija komercijalnih televizija. Prema percepciji publike standardni izgovori u filmovima i kazališnim predstavama ocijenjeni su umjetnim i neživotnim. U televizijskim emisijama različitih tema (glazbenim, kulinarskim, putopisnim) voditelji i gosti govore svojim lokalnim idiomima. Filmovi i kazališne predstave govorno također oslikavaju sredinu o kojoj govore. Glazbeni prostor zauzimaju tekstovi na dijalektima i idiomima određenih gradova i krajeva. Strani crtani filmovi redovito su sinkronizirani na hrvatski u dijalektima. Pri tome se njeguju određeni stereotipi – galebovi govore čakavski, dobroćudni, naivni i tradicionalni, ali tvrdoglavi likovi govore štokavskim dijalektom (ikavicom) – najčešće govorom Dalmatinske zagore, kajkavskim inačicama govore priprosti likovi, urbani likovi govore zagrebačkom kajkavštinom itd. Sudionici razgovora na različitim portalima uglavnom se služe svojim lokalnim idiomima. U radu će se staviti u odnos i aktualno promoviranje lokalnih idioma u hrvatskom medijskom prostoru naspram globalizacije u europskom medijskom prostoru (zašto su poljski Lolek i Bolek postali Jim i Jam?).

Ključne riječi: mediji, hrvatski standard, dijalekti, idiomi

1. Dijalekti i različiti jezični varijeteti hrvatskoga jezika

Epohe nisu homogene pojave i otkad postoji individualnost diskursa te sloboda komunikacije, prisutan je pluralizam raznolikosti i oprečnosti.¹ Prije analize koliko su dijalekti bili prisutni u medijima u razdoblju bivše Jugoslavije i danas u samostalnoj Republici Hrvatskoj ukratko će se ovdje skicirati hrvatska narječja.

Čakavskim se narječjem govori u Istri i dijelu Hrvatskog primorja, na zapadnom dijelu Pelješca, na otocima, na zadarskome, šibenskome, trogirskome i splitskome području te u Lici i Pokuplju. Izvan Hrvatske čakavštinom govori većina gradišćanskih Hrvata u austrijskom i mađarskom dijelu Gradišća. Primorskim čakavskim i štokavskim govorima zajednički su *adrijatizmi* (prijelaz krajnjeg *m* u *n* te *lj* u *j*: *gledan* (u standardu *gledam*), *jubav* (u standardu *ljubav*). Čakavski su govori podijeljeni u šest varijanti:² buzetski, sjevernočakavski (ekavski) dijalekt, srednjočakavski (ikavsko-ekavski) dijalekt, južnočakavski (ikavski) dijalekt, lastovski (jekavski) i jugozapadni istarski.

Kajkavskim se narječjem govori u Hrvatskom zagorju, Međimurju, zapadnoj Podravini, Prigorju i Turopolju. Dakle, najviše u sjeverozapadnoj Hrvatskoj, ali i u Gorskome kotaru i Banovini (Hrvatsko Selo kod Topuskoga koje je naseljeno oko godine 1700. kajkavcima turopoljsko-posavskoga tipa),³ a izvan granica u Mađarskoj i Rumunjskoj (u Keči). Kajkavski su i gradišćanskohrvatski govori u Mađarskoj te gradišćanskohrvatski govori u Slovačkoj i Austriji. Lisac razlikuje tri središnja kajkavska dijalekta: zagorsko-međimurski, turopoljsko-posavski i križevačko-podravski.⁴

Štokavsko narječje govori se u Slavoniji, Baranji, većem dijelu Banovine, Korduna i Like. Štokavske su oaze u dijelu Moslavine (npr. Bjelovar i Čazma). Također, štokavski se govori u većem dijelu dalmatinskog zaleđa, na nekim otocima – Mljetu, Braču i Šolti. Izvan Hrvatske štokavski govori u Hrvata mogu se čuti u svim zemljama koje standardni govor baziraju na štokavskom dijalektu (Srbija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora), u Italiji (u Moliseu), Austriji (u Vlahiji – Gradišće), Mađarskoj i Rumunjskoj (u Rekašu). Unutar štokavskog

¹ Viktor Žmegač, *Prošlost i budućnost 20. stoljeća – kulturološke teme epohe* (Zagreb: Matica hrvatska, 2010), 7.

² Josip Lisac, „Tri dijalekta triju narječja kao najizrazitiji primjeri migracija u hrvatskom jeziku,“ *Hrvatski dijalektološki zbornik*, br. 15 (2009a): 146.

³ Lisac, „Tri dijalekta triju narječja,“ 148.

⁴ Lisac, „Tri dijalekta triju narječja,“ 148.

narječja Lisac govori o slavonskom dijalektu, istočnobosanskom dijalektu, istočnohercegovačko-krajiškom (koji je poprimio i fizionomije dubrovačkog dijalekta), zetsko-južnosandžačkom dijalektu (od njega je u Hrvatskoj prisutan samo perojski govor), šumadijsko-vojvođanskom te o kosovsko-resavskom dijalektu koji se prvotno govorio u dijelovima stare Raške te je migracijama došao do Banata.⁵ Tom dijalektu (zapravo smederevsko-vršačkom poddijalektu) pripada i govor stanovnika Rekaša u Rumunjskoj, a oni su bili doseljenici iz istočne Slavonije. U južnom Gradišću u Austriji govori se i štokavsko narječje (tzv. vlahijska oaza). Štokavsko je narječje, tumači Lisac, u seobama vrlo prošireno, a sastavljeno je od dvaju predmigracijskih narječja – zapadnoštokavskoga i istočnoštokavskoga.⁶ Lisac uz torlački dijalekt veže karaševske Hrvate koji su se vjerojatno u 15. stoljeću doselili u Rumunjsku iz predjela oko donjeg toka Timoka. Hrvati Janjevci imaju govor prizrensko-južnomoravskoga tipa, a Janjevci su se kao i Letničani u novije vrijeme naselili u Hrvatskoj.

Detaljnije o obilježjima i rasprostranjenosti hrvatskih dijalekata može se vidjeti u brojnim dijalektološkim radovima ili monografijama.⁷

Svaki veći grad ima svoj govor (gradski govor ili supstandardni idiom). On obuhvaća dobne, učeničke i studentske žargone. Žargone upotrebljavaju pripadnici struke ili laici koji se bave određenim područjem, a prisutni su i u neformalnom dopisivanju.

Budući da dijalekti i žargoni nisu sustavi uređeni planskom normom i pravilima, govornici jednog varijeteta nisu posve sigurni u obilježja svojih govora, pa se u kritičkim osvrtima dijalektalni elementi na filmu, u kazalištu te posebno na portalima ponekad interpretiraju kao loši ili umjetni. Današnji sociolingvisti tekstove na dijalektima u medijskom prostoru često smatraju hibridnima.

Možemo se zapitati kako se na tako velikoj jezičnoj raznolikosti uopće oblikovala nacionalna svijest? To pitanje postavlja i Šabić te odgovara da jezična raznolikost ne skriva nikakvu opasnost za opstojnost hrvatske nacije i da su hrvatsku nacionalnu svijest na životu održale institucije bana i Sabora.⁸

⁵ Lisac, „Tri dijalekta triju narječja“, 147.

⁶ Lisac, „Tri dijalekta triju narječja“, 147.

⁷ Josip Lisac, *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje* (Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2009b); Mijo Lončarić, *Kajkavsko narječje* (Zagreb: Školska knjiga, 1996).

⁸ Marijan Šabić, *Feljtonistički diskurz i nacionalnointegracijska paradigma* (Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, 2003), 65.

1.1. Dijalekti u hrvatskom medijskom prostoru – nekad i danas

U bivšoj su Jugoslaviji najpopularnije serije bile one na dijalektima (*Gruntovčani, Naše malo misto, Velo misto, Prosjaci i sinovi...*) iako dijalekti u javnom medijskom prostoru nisu bili značajnije prisutni. Također, na javnoj (državnoj) televiziji ili radiju nije bilo voditelja koji bi govorio nekim nestandardnim idiomom, a na audicijama se za rad u medijima obično birala osoba štokavskoga govornog područja.

Glavni razlozi zašto je neki idiom standardni prvenstveno su politički, smatra Šabić, i politički sustav može putem svojih reprodukcijских aparata, kao što su državna televizija, radio i obrazovanje, uvoditi promjene u jezik i potom ih propisivati (gramatikama i pravilima).⁹ Težak govori o zastupljenosti dijalekata u emisijama zabavnog karaktera te naglašava važnost televizije i medija općenito u njihovoj rasprostranjenosti i popularizaciji.¹⁰ Dijalekt je snažno izražajno sredstvo radiodrama, televizijskih serija i realističnih filmova te autor u svom tekstu donosi primjere stilističke uporabe dijalekta u dokumentarnoj radiodrami, dokumentarnom i igranom filmu i televizijskoj seriji. Posebno su važni zavičajni idiomi u dokumentarnim filmovima, ističe Težak, jer doprinose autentičnosti i uvjerljivosti, što potvrđuje primjerima iz Škrabalova dokumentarca *Slamarke divojke*.¹¹ Među filmovima izdvaja *Vlakom prema jugu* Petra Krelje u kojem ženski lik, koji tumači Marina Nemet, govori trima varijetetima ovisno o tome tko su joj sugovornici – zagrebačkom poštokavljenom kajkavštinom, kajkavštinom i štokavskom inačicom.

U razdoblju Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, kako piše Težak još 1986, dijalekti nisu bili progonjeni kao što je to bio slučaj u Francuskoj ili Italiji, ali u političkoj i prosvjetnoj djelatnosti nisu bili poželjni. No možda bi bilo preciznije reći da su u prosvjetnoj djelatnosti bili prisutniji – u čitankama osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja bile su zastupljene i dijalektalne književnosti, a na studiju zagrebačke jugoslavistike postojala je Katedra za dijalektologiju.

Denegri sedamdesete godine prošlog stoljeća na našim prostorima određuje kao stanje vladavine potpunog jezičnog pluralizma.¹²

⁹ Šabić, *Feljtonistički diskurz*, 81.

¹⁰ Stjepko Težak, „Dijalekt na radiju, televiziji i filmu,“ *Govor*, sv. 3, br. 2 (1986): 39–49.

¹¹ Težak, „Dijalekt na radiju, televiziji i filmu,“ 42.

¹² Ješa Denegri, „Svojsva, zbivanja i vrednovanja nove umjetnosti sedamdesetih godina XX stoljeća,“ u *Sedamdesete*, ur. Irena Lukšić (Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, 2010), 11.

Odbijanje kao modus ponašanja mlade generacije nije karakteristično samo za ondašnju Jugoslaviju, već i za Zapadnu Europu i SAD. Tu novu praksu u umjetnosti u našoj sredini nazivamo „novom umjetničkom praksom“, dok se ona u inozemstvu definirala terminima poput *siromašna umjetnost*, *antiformna umjetnost*, *konceptualna umjetnost*, *mentalna umjetnost*, *dematerijalizirana umjetnost*, *tjelesna umjetnost*, *umjetnost u urbanom i prirodnom ambijentu*, *procesualna umjetnost*, *performativna umjetnost*, *umjetnost proširenih medija*, *prošireni pojam umjetnosti* i sl.¹³

Odnos prema dijalektima u hrvatskom medijskom prostoru danas je prilično drugačiji. Razloge možemo tražiti i u raspadu SFRJ kada su hrvatski dijalekti u javnom prostoru dobili više mjesta, ali i u drugim sociološkim odrednicama 20. i 21. stoljeća. Primjerice, Hobsbawm je naveo zanimljivu sliku 20. stoljeća određujući ga kao *stoljeće običnih ljudi* u kojem obični ljudi stvaraju umjetnost za obične ljude.¹⁴ Također, uz 20. stoljeće veže se i pojam masovne kulture. Tatjana Ileš tumači da je uz masovnu kulturu danas nužno vezan i pojam amerikanizacije.¹⁵ Dodaje da je hrvatska popularna kultura šezdesetih godina 20. stoljeća vezana uz promjene u unutarnjoj i vanjskoj politici zemlje. S obzirom na federativni ustroj bivše SFRJ i njezinu višenacionalnost upravo prostor popularne kulture nije (pod)nosio nacionalne predznake i razlikovanja pa su se, primjerice, izgradnja velikih samoposluživanja, gledanje *vesterna*, čitanje *krimića* ili slušanje *Rolling Stonesa* odvijali diljem zemlje. Zaključuje da je s obzirom na činjenicu da je prvenstveno američka popularna kultura bila prihvaćena na (gotovo) cijelom prostoru tadašnje države, upravo ona vlasti mogla poslužiti kao sredstvo za konstruiranje svojevrsnog kolektivnog identiteta. Međutim, ideološke razlike sprječavale su SFRJ da takvu situaciju iskoristi za prevladavanje stalnih međunacionalnih tenzija.

Krajem šezdesetih godina 20. stoljeća tadašnja Radio-televizija Zagreb počinje s pripremama za snimanje humorističnih serija, a pozvani su Miljenko Smoje, Ivan Raos, Frane Jurić i Mladen Kerstner za koje je procijenjeno da mogu pridonijeti humorističnom programu RTV Zagreba. Kao što je već rečeno, serije su bile iznimno popularne. Zanimljivo je da su prema navodima ondašnjih novina kao što su *Večernji list*, *Vjesnik*, *Vjesnik u srijedu*, *Borba*, *Politika*, *Nin* i *Komunist*

¹³ Denegri, „Svojstva, zbivanja i vrednovanja nove umjetnosti,“ 12.

¹⁴ Eric John Hobsbawm, *Doba ekstrema* (Zagreb: Zagrebačka naklada, 2009).

¹⁵ Tatjana Ileš, „Šezdesete u hrvatskoj književnosti i kulturi“ (doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Osijeku, 2013).

veće kritike serija na dijalektu dolazile iz tadašnje SR Hrvatske nego iz drugih socijalističkih republika.

Eagleton navodi da je pojam kultura od šezdesetih godina 20. stoljeća povezan s potvrđivanjem specifičnosti, a do tada je težio nadilaženju lokalnih specifičnosti.¹⁶ Situacija u hrvatskom medijskom prostoru šezdesetih posve se uklapa u Eagletonovu interpretaciju.

Početak ovog stoljeća započeli su procesi uvrštavanja nekih nestandardnih govora u skupinu hrvatske nematerijalne baštine. Primjerice, godine 2014. čabarski su govori na inicijativu Matice hrvatske proglašeni zaštićenim nematerijalnim kulturnim dobrom. Ti se govori smatraju vrlo arhaičnim govorima kajkavskog dijalekta koji pripadaju zapadnom tipu kajkavštine Gorskog kotara, a dobro su se sačuvali zbog zatvorenosti i izoliranosti grada Čabra koji nakon pogibije Petra Zrinskog nije bio značajnije naseljavan. Također, u skupinu nematerijalnog dobra uvršteni su 2015. štrigovski govori međimurskog dijalekta, a prije dvije godine i kotoripska skupina međimurskih govora. Odlukom Ministarstva kulture iz 2018. godine zaštićeni su i neki slavonski govori – staroperkovački i govor sela Siče.

Neki sociolingvisti smatraju da je trend eksplozije interesa za društveno sjećanje započeo osamdesetih i devedesetih godina prošloga stoljeća kada su se definirali prostori sjećanja za turizam i očuvanje nasljeđa.¹⁷ Mištal navodi da se problem osamdesetih – propast autoritativnog sjećanja – nadomještao širenjem malih sjećanja zasnovanih na lokalnim zajednicama. Polazeći od takvog tumačenja, možemo interpretirati i interes za lokalne govore u Hrvatskoj kao i snažniju prisutnost lokalnoga u medijima posljednjih dvadesetak godina.

U suvremenim sociolingvističkim radovima možemo, između ostalog, pročitati da je ljevica sklonija dijalektima, a desnica jezičnom purizmu.¹⁸ No, i kada je u samostalnoj Hrvatskoj na vlasti bila desnica, dijalekti su zauzimali velik medijski prostor, gotovo podjednako kao i za vladavine lijeve opcije. Možemo zaključiti da je otvorenost prema dijalektima u Hrvatskoj u 20. i 21. stoljeću pitanje nekih drugih trendova (masovne kulture, primjerice), ne isključivo političkih.

¹⁶ Terry Eagleton, „Kultura u krizi. Objavljeni odlomci iz drugoga poglavlja knjige *Idea of Culture*“, *Zarez*, sv. 2, br. 28 (2000): 27.

¹⁷ A. Barbara Mištal, „Sakralizacija sećanja,“ u *Kolektivno sećanje i politike pamćenja*, ur. Michal Sládeček, Jelena Vasiljević, i Tamara Petrović Trifunović (Beograd: Zavod za udžbenike – Institut za filozofiju i društvenu teoriju, 2015), 297.

¹⁸ Mate Kapović, *Čiji je jezik?* (Zagreb: Algoritam, 2010), 85.

Connerton suvremenim društvima pripisuje amneziju koja je uzrokovana političko-ekonomskim razlozima.¹⁹ Iz takvog bi se promišljanja mogla implicirati nezainteresiranost za tradicionalno i lokalno u suvremenom društvu. No, u hrvatskom su društvu osviještene jezične raznolikosti i promijenio se stav prema hrvatskim govornim varijetetima, te su s vremenom ispitanici postali tolerantniji prema njima i ne inzistiraju na strogoj upotrebi standarda, iako se u nekim radovima navodi da su kajkavski govori najmanje prihvaćeni.²⁰

Cvikić kao važnu posebnost hrvatskog jezika u odnosu na druge jezike, posebno u odnosu na srodne jezike, izdvaja narječja kao dio hrvatske kulture te smatra da je njegovanje kulturne i jezične posebnosti glavno sredstvo protiv globalizacije.²¹ Uostalom, kultura je sve jača silnica europske integracije, a ne samo dodatak političkoj i ekonomskoj integraciji.²² Petrušić navodi neke rezolucije i povelje u korist regionalnih jezika: *Povelja o regionalnim jezicima i kulturama te pravima etničkih manjina, Mjere u korist manjinskih jezika i kultura, O jezičnim i kulturnim manjinama u Europskoj uniji* koje sadrže preporuke vezane za očuvanje i uporabu manjinskih jezika.²³

1.2. Prevrednovanje hrvatskog standarda

U stručnim, ali i znanstvenim radovima hrvatskog jezikoslovlja danas se (pre)ispituje što je hrvatski standardni jezik i tko su govorni uzori hrvatskog standardnog jezika. Najbliže su standardnom govoru (kakav opisuju normativni priručnici) spikeri i voditelji javne televizije te voditelji središnjih informativnih emisija komercijalnih televizija. Prema percepciji publike standardni izgovori u filmovima ocijenjeni su *neprirodnama*.²⁴ Danas će prolaznici kojima se obraćaju novinari pri anketiranju vrlo često odgovarati svojim lokalnim idiomom, dok takve

¹⁹ Paul Connerton, *How Modernity Forgets* (Cambridge: Cambridge University Press, 2013), 147.

²⁰ Vesna Mildner, „Promjene u stavovima prema hrvatskim govornim varijetetima,“ u *Med politiko i stvarnostjo. Jezikovna situacija v novonastalih državah bivše Jugoslavije*, ur. Vesna Požgaj-Hadži, Tatjana Balažić Bulc, i Vojko Gorjanc (Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2010).

²¹ Lidija Cvikić, „Hrvatski – mali, zavičajni jezik,“ u *Lice i naličje jezične globalizacije*, ur. Barbara Kryžan-Stanojević (Zagreb: Srednja Europa, 2009), 99.

²² Irena Petrušić, „Politika jezične jednakosti unutar Europske unije,“ u *Lice i naličje jezične globalizacije*, ur. Barbara Kryžan-Stanojević (Zagreb: Srednja Europa, 2009), 34.

²³ Petrušić, „Politika jezične jednakosti,“ 39.

²⁴ Jelena Vlašić Duić, „Govor u hrvatskome filmu“ (doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2009).

situacije u pedesetim godinama prošlog stoljeća nisu bile česte. Težak navodi primjer iz 1955. kada mu je sugovornica na molbu da ne govori „gospocki“, već „po domaći“ odgovorila vrlo oprezno jer „Gospon, mi vam grdo divanimo“.²⁵

2. Televizijske emisije, filmovi, kazališne predstave, glazba, sinkronizacija i portali danas

Voditelji i gosti mozaičnih emisija – glazbenih, putopisnih, kulinar-skih i sl. hrvatskog medijskog prostora danas uglavnom govore svojim lokalnim idiomima (naprimjer emisije *Pjevaj moju pjesmu*, 5 na 5, 3,2,1 kuhaj...).

Danas govori na filmu i na kazališnoj sceni oslikavaju sredinu o kojoj govore i u kojoj se govore. Navest ćemo tek neke filmske i kazališne naslove: *Blagajnica hoće ići na more*, *Oprosti za kung fu*, *Što je muškarac bez brkova*, *Črna mati zemla*, *Kako misliš mene nema* itd.

Na suvremenoj hrvatskoj glazbenoj sceni brojni su tekstovi na dijalektima i idiomima određenih gradova i krajeva. Izdvajamo tek neke od njih: *Ak sem ti srčeško ranil* (Kvartet Gubec), *Mater* (TBF), *Ne može* (Vojko V), *Kadi su ta vrata* (Gustafi)...

U vremenu bivše Jugoslavije također su se nje govali određeni regionalni trendovi – bio je poznat, primjerice, *Krapinski festival* koji je promovirao pjesme na kajkavskom dijalektu; na *Splitskom* su se festivalu brojni izvođači odlučivali za čakavski izričaj (Oliver Dragojević, Meri Cetinić itd.), a u Istri se od 1964. redovito održava festival *Melodije Istre i Kvarnera*.

Ulogu popularne kulture u dinamici jezika javnog prostora interpretirao je Žanić dajući pritom podjednak prostor jezikoslovcima i onima koji to nisu.²⁶

Od hrvatske samostalnosti znatno se promijenio pristup sinkronizaciji stranih crtanih filmova i sve ih je više na dijalektu. U razdoblju bivše Jugoslavije samo su neki dijalektalni frazemi bili prisutni u sinkronizaciji – primjerice „Kaj te muči, njofra?“ iz crtano g filma *Zekoslav Mrkva*.

²⁵ Stjepko Težak, „Dijalekti i književni jezik“, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, br. 10 (1997): 14.

²⁶ Ivo Žanić, *Jezična republika – Hrvatski jezik, Zagreb, Split i popularna glazba* (Zagreb: Jesenski i Turk, 2016).

Žanić ističe da sinkronizacija filmova nije autonoman jezični svijet, već odraz odnosa u društvu.²⁷

Ovdje navodimo tek neke primjere stereotipa u suvremenoj sinkronizaciji. Tako galebovi govore čakavski, na primjer u crtanom filmu *Potraga za Nemom*.

Dobročudni, naivni i tradicionalni, ali tvrdoglavi likovi govore štokavskim dijalektom (ikavicom) – najčešće govorom Dalmatinske zagore, kao Shrek iz istoimenog crtanog filma.

Kajkavskim inačicama govore priprosti likovi, npr. u filmu *Tko je smjestio Crvenkapici*, dok urbani likovi govore zagrebačkom kajkavštinom itd.

Na internetskim portalima korisnici se uglavnom služe svojim lokalnim idiomima.

3. Hrvatski i europski medijski prostor – usporedba

Šabić navodi da je u današnjem svijetu prisutna kulturna integracija putem medija.²⁸ Naime, vrlo jednostavno klikom na daljinskom upravljaču ili na tipkovnici računala možemo upoznati druge kulture. Smatra da unatoč toj integraciji multikulturalnost nije ozbiljnije ugrožena, ali ideologijska globalizacija ipak uzima sve više maha, a komunikacija se odvija na tek nekoliko svjetskih jezika.

Možemo zaključiti da je promoviranje lokalnih idioma u hrvatskom medijskom prostoru vrlo aktualno. Kao sljedeći zadatak nameće se potreba istražiti europski medijski prostor. Iz perspektive hrvatskog gledatelja čini se da je u europskom medijskom prostoru globalizacija prisutna u značajnijoj mjeri (poljski Lolek i Bolek postali su Jim i Jam (!)). Donosimo komentare s jednog portala:

R: Lolek i Bolek - Tko je tko? Ma cijeli život sam u uvjerenju da je lik iz crtića Lolek onaj visoki crni, a manji i okrugliji je Bolek. Sada me klinac bacio u nedoumicu da su imena zapravo obratno. Tko zna? Pomagajte. R.

XY: Jim i Jam su sada.

R: Dobro, vidim da si se EU-roaizirao, ali za staru generaciju oni su još uvijek Lolek i Bolek. Pa i ako odeš u DVD-teku, tamo

²⁷ Ivo Žanić, *Kako bi trebali govoriti hrvatski magarci? O sociolingvistici animiranih filmova* (Zagreb: Algoritam, 2009).

²⁸ Šabić, *Feljtonistički diskurz*, 55.

imaš za posuditi DVD na kojem piše Lolek i Bolek (na omotu i u prijevodu). Da skratimo: Vjerovatno znaš koji je od njih Jim? R
XX: Nemojte me klati da su i to promijenili !?!? Pa nisu to srpska imena da se moraju mijenjati...

R: Ma, bez veze...Radi se naime o tome da je taj crtic otkupio netko iz EU i odmah mu promijenio ime.

XX: Jim i Jam, hm, vjerojatno neki metroseksualac ili peder...²⁹

Interpretacija porijekla i sličnosti jezika koja je prije 150 godina nastojala približiti Hrvate drugim Južnim Slavenima (npr. Hrvate Srbima i obrnuto) danas se koristi kako bi se od te sličnosti odmaknulo.³⁰ Naime, purizam i strah od srbizama nakon osamostaljenja Hrvatske ponekad su poprimali oblike artifičnih razlika, kao što vidimo u navedenom komentaru – nije trebalo mijenjati likovima imena jer to nisu srpska imena (?!).

Globalizacija, koju možemo definirati u najširem smislu kao što je definira Wood – kao niz ekonomskih, tehnoloških i kulturnih procesa koji se iz zapadnih postindustrijskih društava šire u sve dijelove svijeta,³¹ događa se, očekivano, i u drugim jezicima i kulturama. Donosimo dio komentara s jednog portala:

Popravljam tekst u Odesi. Kasni avion. Čekam. Vrijeme najbolje ubija pivo. Nažalost, u Ukrajini naći ukrajinsko pivo je gotovo jednako osvajanju sedmice na lotu. Zapadnjaci se trude da Ukrajinci ništa više ne moraju raditi. Sve rade umjesto njih. Kao svugdje gdje prodaju demokraciju.³²

Nekoć je Jaspersen tumačio da je nepotrebno njegovati dijalekte, već se treba usredotočiti na standardni jezik jer ljudi nemaju vremena učiti još jedan jezik.³³ Težak takvu argumentaciju pobija Jaspersenovom drugom tvrdnjom, da se fonetika, fonologija, morfologija i sintaksa vlastitog dijalekta ne trebaju učiti u školi jer je dijalekt usvojen kod kuće.

Danas je, uostalom, i Vijeće Europe zagovornik višejezičnosti.

²⁹ <https://hr.rec.divx.narkive.com/eF0jzzWX/lolek-i-bolek-tko-je-tko>, pristupljeno 20. travnja 2019.

³⁰ Šabić, *Feljtonistički diskurz*, 81.

³¹ Stephen Wood, „Sprachpolitik – Some Socio-Political Effects of English in Germany,“ *International Journal of Politics, Culture and Society*, br. 143 (2001): 624.

³² <https://zg-magazin.com.hr/kurta-i-murta-zaustavite-gangrenu-drustva/>, pristupljeno 16. travnja 2019.

³³ Stjepko Težak, „Dijalekt na radiju, televiziji i filmu.“

4. Zaključne napomene

Možemo zaključiti da je u hrvatskom medijskom prostoru ono što je nekoć bilo periferno danas masovnije: danas dijalekti i lokalni idiomi zauzimaju više prostora. I nema u tome nikakve opasnosti za standard ili za hrvatski identitet. Naime, Even-Zohar još je 1985. tvrdio da nacionalni sukobi ne nastaju zbog jezičnih razlika, nego je nacionalni sukob pokretač namjernih razlika među jezicima ili promoviranja razlika koje već postoje.³⁴

Svakako bi valjalo istražiti prevladava li u europskom medijskom prostoru višejezičnost i/ili jezična globalizacija.

Literatura

- Connerton, Paul. *How Modernity Forgets*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013.
- Cvikić, Lidija. „Hrvatski – mali, zavičajni jezik.“ U *Lice i naličje jezične globalizacije*, uredila Barbara Kryžan-Stanojević, 95–101. Zagreb: Srednja Europa, 2009.
- Denegri, Ješa. „Svojstva, zbivanja i vrednovanja nove umjetnosti sedamdesetih godina XX stoljeća.“ U *Sedamdesete*, uredila Irena Lukšić, 11–22. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, 2010.
- Eagleton, Terry. „*Kultura u krizi*. Objavljeni odlomci iz drugoga poglavlja knjige *Idea of Culture*.“ *Zarez*, sv. 2, br. 28 (2000): 26–27.
- Hobsbawm, Eric John. *Doba ekstrema*. Zagreb: Zagrebačka naklada, 2009.
- Ileš, Tatjana. „Šezdesete u hrvatskoj književnosti i kulturi.“ Doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Osijeku, 2013.
- Kapović, Mate. *Čiji je jezik?*. Zagreb: Algoritam, 2010.
- Lisac, Josip. *Hrvatska dijalektologija 1. Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2003.
- Lisac, Josip. „Tri dijalekta triju narječja kao najizrazitiji primjeri migracija u hrvatskom jeziku.“ *Hrvatski dijalektološki zbornik*, br. 15 (2009a): 145–154.
- Lisac, Josip. *Hrvatska dijalektologija 2. Čakavsko narječje*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2009b.
- Lončarić, Mijo. *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga, 1996.
- Mildner, Vesna. „Promjene u stavovima prema hrvatskim govornim varijetetima.“ U *Med politiko i stvarnostjo. Jezikovna situacija v novonastalih državah bivše Jugoslavije*, uredili Vesna Požgaj-Hadži, Tatjana Balažić Bulc, i Vojko Gor-

³⁴ Šabić, *Feljtonistički diskurz*.

- janc, 145–159. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, 2010.
- Mištal, A. Barbara. „Sakralizacija sećanja.“ U *Kolektivno sećanje i politike pamćenja*, uredili Michal Sládeček, Jelena Vasiljević, i Tamara Petrović Trifunović, 297–318. Beograd: Zavod za udžbenike – Institut za filozofiju i društvenu teoriju, 2015.
- Petrušić, Irena. „Politika jezične jednakosti unutar Europske unije.“ U *Lice i naličje jezične globalizacije*, uredila Barbara Kryžan-Stanojević, 33–42. Zagreb: Srednja Europa, 2009.
- Šabić, Marijan. *Feljtonistički diskurz i nacionalnointegracijska paradigma*. Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, 2003.
- Težak, Stjepko. „Dijalekt na radiju, televiziji i filmu.“ *Govor*, sv. 3, br. 2 (1986): 39–49.
- Težak, Stjepko. „Dijalekti i književni jezik.“ *Hrvatski dijalektološki zbornik*, br. 10 (1997): 9–26.
- Vlašić Duić, Jelena. „Govor u hrvatskome filmu.“ Doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2009.
- Wood, Stephen. „Sprachpolitik – Some Socio-Political Effects of English in Germany.“ *International Journal of Politics, Culture and Society*, br. 143 (2001): 621–644.
- Žanić, Ivo. *Kako bi trebali govoriti hrvatski magarci? O sociolingvističkim animiranim filmovima*. Zagreb: Algoritam, 2009.
- Žanić, Ivo. *Jezična republika – Hrvatski jezik, Zagreb, Split i popularna glazba*. Zagreb: Jesenski i Turk, 2016.
- Žmegač, Viktor. *Prošlost i budućnost 20. stoljeća – kulturološke teme epohe*. Zagreb: Matica hrvatska, 2010.

Mrežni izvori

- Lolek i Bolek tko je to. Pristupljeno 20. travnja 2019. <https://hr.rec.divx.narkive.com/eF0jzzWX/lolek-i-bolek-tko-je-tko>.
- Kurta i Murta zaustavite gangrenu društva. Pristupljeno 16. travnja 2019. <http://zg-magazin.com.hr/kurta-i-murta-zaustavite-gangrenu-drustva/#more-28892>.
- Potruga za Nedom – Oduševljenje. Pristupljeno 16. travnja 2019. <https://www.youtube.com/watch?v=NTJZ9g2a4XQ>.
- Shrek. Pristupljeno 16. travnja 2019. <https://www.youtube.com/watch?v=E640Sr6gp3L>.
- Tko je smjestio Crvenkapici. Pristupljeno 17. travnja 2019. https://www.youtube.com/watch?v=OX_ip1c7I_Y.

Dialects and Language Varieties in the Croatian Media

Summary: The Croatian media (television, radio, film, theater, etc.) in the last twenty years has seen an increase in a number of dialects and various language varieties which were considered in the former Yugoslavia peripheral, although the most popular television series in former Yugoslavia were those in dialect such as: *Gruntovčani*, *Naše malo misto*, *Velo misto*, *Prosjaci i sinovi*, etc.

There are many professional and scientific papers that deal with the question – what is the Croatian standard language and who are the spoken models of the Croatian standard language? Television announcers and speakers of public television and announcers of central information broadcasts of commercial television are the closest to the standard speech described by the normative manuals of Croatian language. According to audience perception, standard speech in films and theater performances are rated as artificial.

Today, in television shows of different topics (music, culinary, travel and so on) authors and guests use their local idioms. In films and theaters, we can hear spoken language (nonstandard). Modern Croatian music texts also could be in dialects and idioms of certain cities and regions.

Foreign cartoons are regularly synchronized in Croatian using dialects according to stereotypes – seagulls speak Chakavian dialect; good, naive, and traditional characters speak Shtokavian, also stubborn characters speak Shtokavian dialect (*ikavica*) – often similar to the one spoken in the Dalmatian Hinterland; unintelligent characters use Kajkavian variants; urban characters speak Zagrebian Kajkavian, etc.

Participants on different portals mostly write in their local idioms.

The paper focuses on the current promotion of local idioms in the Croatian media space in comparison to globalization in the European media space (why the Polish Lolek and Bolek became Jim and Jam?).

Keywords: media, Croatian standard, dialects, idioms